

Virág Zoltán

A lágyrészek kifordítása: természetlogika és álanatómia

(Benes József művészetéről)

A közel hét évtizedes festői, grafikus, illusztrációs, sőt a kültéri installálásban és a térbelső dizájnban egyaránt jelentékeny művészi kiteljesedés korszakolási igyekezetét valószínűleg áthatja majd annak tisztázási szükségessége, hogy Benes József töretlenül egységes életműve nem áll-e túlságosan ellen a szakaszokra bontásnak. A munkásságát jellemző kifejezésbeli gazdagság és igényesség olyan vizuális kommunikációs apparátust hozott létre és tartott mozgásban, amellyel már az 1950-es évek elejétől egyértelműsítette, hogy aligha lehet találni afféle kivitelezési módozatot, amely közömbösséget mutatna az anyagszerűség iránt. A problémátlanított élet a legkevésbé sem foglalkoztatta, az alkotásmenetet nem tekintette a katarzis evidenciájával kecsegtető folyamatnak, és megspórolta a feleletet ama kérdésekre, melyekre a kérdezők többsége egyformán tudja a választ. A dekoratív szükségletek kielégítésében kimerülő fétfunkciós szépelgések helyett a rendhagyó, a torzult, a visszatetszést keltő kötötte le érdeklődését, a kockázatos megismerés, a képtelen átalakulásokban tobzódó apokaliptika vonzotta. A természet nyomása alatt közvetlenül képződő materialitástól és az antihumán, a szubhumán, a nonhumán plaszticitástól jutott el a történeti kontextusokból kiszakított formák egyidejű monumentalizálásáig, heroizálásáig és banalizálásáig, amit a tárgyalkotó műveleti arzenáljába beemelt technikai reprodukciós gesztusokkal és a civilizációs melléktermékek, anyagfölslegek akkumulációjával toldott meg vagy egészített ki.

A felületi kidolgozottság és színtelíttség expresszív dominanciáját úgy érvelnyesítette művészetében, hogy a létrejövétel szokatlansága, újszerűsége nem keveredett vagy tévesztődött össze a kreáció eszméjével, sőt mindaz láthatóvá tétetett, ami általában az ismertség, az ismerősség látszata okán nem is észlelhető igazán. A térhatás nála sohasem elhanyagolható, az összes komponens kiemelt hangsúlyt kap, azonnal megragadja és leköti a szemlélői figyelmet, pláne, ha defektusokat mutat, eltér a szabályostól, a vonalperspektíva geometriai kifogástalanságától. Benes József minden ízében modern realistának gondolta magát egész életében, ám tartózkodott az utánzástól, irtózott az önisméltéstől. A létfilozófiai alapvetések, az ontológiai replikák ébresztették fel kíváncsiságát. A szabad kiterjedések és az erős szárazodású összetartozások sarkallta tájékozó-

dásai az érzékileg befogható és az alig artikulálható optikai talányaihoz, a szerves és a szervetlen strukturáltság kérdésköréhez vezették. Az ellentmondások feloldásának konstruktív állapotához, amelyben fölöslegessé válik a művészet természet fölé emelése, a figurális és az absztrakt mesterséges elválasztása pedig mondvacsinált különbségtételként hathat csupán. Ugyan semmi sem szavatolja, hogy akár a formai teljesülés, akár a hiánya, nélkülözöttsége (ideértve Georges Bataille hagyományos esztétikai beidegződéseket levedlő, idealizált alakfejlődéseket szertefoszlato informé-ját¹) megegyezhetne a való étellel, a természet realitásáról, mint biztos vonatkoztatási pontról, szükségtelen lemondani. Igazodhatunk hozzá akkor is, ha híjával vagyunk a naturáliákba vetett bizalomnak, például kivonatuljuk belőlük a zöldet, kihagyjuk belőlük a klorofillt, miként ő elszánta. Kivételes szerencse, hogy egy-két magángyűjtemény becses tételei között fellelhető még néhány ilyen, ritkított színnyomokat mutató kompozíciója.

A pannon vidék, a bácskai táj, az alföldi régió meg a Zentát, Adorjánt, Kanizsát, Martonost, Szegedet összekötő folyó menti környezet archaikus hasonlósága nem a mimetikus közvetítés által, nem a perspectiva naturalis és a perspectiva artificialis stílusminősítő tónusozásai jegyében lett műveiben tartalmilag kitüntetetté, hanem a természet magasabb fokú és intenzitású megragadhatósága érdekében, melynek nyomán az elvonatkoztatott realitás mint eltérésmentes ugyanazzá szerveződés alapozódhat meg. A Tisza partszelvények közötti szalagmintájához, ártéri hordalékkúpjaihoz alkalmazkodva, a talajeróziós kimosódásokhoz és a növénytakaró szezonális átalakulásaihoz idomulva születtek képteremtő mozdulatsorai, mert voltaképpen ezek a fiziológiai mechanizmusok, atmoszférikus elrendeződések adták számára a tapasztalati közelségbe vonható artisztikus dimenziókat, fürkészhető minőségeket. „Ő vagy csapkodta, vagy tapasztotta vásznait. Felületei ömlesztettek, bőrszerűek.”² Ecsetkezelése verésre és kalapálásra, dörzsölésre és csiszolásra emlékeztet. Megfolyatott, légbuborékossá hígított kolorizmusa, pasztás kenetei, sűrű pöttyözései, szemcséssé durvított sávozásai a mikroszkópos bepillantásokat és rétegvizsgálódásokat idézik, de a régészeti feltárásoknál megszokott felülnézeti vagy oldalirányú leletábrázolásokkal, keresztmetszeti részletezésekkel szintén rokoníthatók (gimnáziumi művésztanársága mellett rajzolóként segédkezett a Zenta környéki ásatásokon).

Mennyire konzisztens az anyag, hogyan viselkedik egy test kondicionális, molekuláris értelemben? Mi húzódik meg a rurális zónák barátságatlansága, a természet lenyűgöző közönyössége, manipulációknak ellenszegülő méltósága és önfeltárlása hátterében? Olyan dilemmák ezek, amelyek az agyongyötörtség, a szimpla masinériává, bábbá, gölemmé nyomorítotttság Ernst Theodor Amadeus Hoffmann-i, Franz Kafka-i, Samuel Beckett-i, Albert Camus-i tortúratípusaira és menekvés stratégiaiára hagyatkozva azzal oldódhattak fel, hogy a „megalázott, szétvert, felboncolt-széjjeltépett, beleit is kényszerűen megmutató embert Benes artisz-

1 L. Georges Bataille, *Formless = G. B., Visions of Excess (Selected Writings, 1927–1939)*, ed. Allan Stoekl, trans. Allan Stoekl, Carl R. Lovitt, Donald M. Leslie Jr., Minneapolis, University of Minnesota Press, 1985, 31.

2 Tolnai Ottó, *Benes József tárlata (Az újvidéki Radivoj Čirpanov Munkásegyletem Képtára, 1976. március 24. – április 12.)* = T. O., *A meztelen bohóc (Képzőművészeti esszék)*, Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1992, 146.

tikus vonásokkal, a stilizáltság előnyeivel és szépségeivel, a mozgás eleganciájával, színekkel, kecses tartásokkal, játékos vonásokkal ruházza fel, a rútat elemzi, s teszi széppé”.³ A hús előboltosulásaira, a hájassá hurkásodásra, a gerincdeformáló csigolyatekeredésekre, a szemek és a szájak bedrótozásaira, valamint a keringésbiztosító műanyag toldalékokkal, elvezető csövekkel kivitelezett szervcsereberére, mérőműszerekkel felügyelt halálba segítségre vonatkozó címadásai (*Hústorony, Test-ék, Félig lebontva, Husika, Gólem, Áldozat, Gerincferdülésben, Fejvarrat, Már az anyaméhben, Félelemgyár, Halottak hallgatása, Husika, Üzemanyag-szivárgás, Transzplantáció, Eutanázia*) az emberbe vethető bizalom illuzórikusságát sugározzák. „A sok kellék és segédeszköz, ami látszólag a boldogsághoz elengedhetetlen, testi és lelki nehezékké válik. A sok pótalkatrész és kiegészítő, amely az élet katalizátoraként funkcionálna, csak élveteg, testet-lelket kimerítő protézissé válik. Benes abszurdjaiban nem találni annyi ironiát és könnyedséget, hogy gunyoros groteszkké váljon. A jelen szörnyűségeit kifejező és a múlt szörnyűségeitől való szabadulás mágikus eszköze ez a művészet.”⁴

Szikkadt, cserepes talajszerkezeteinek, gaz felverte rézsűinek, feketéllő rónáinak, szürkéllő mezőinek elementaritása felkavaró. Bebugyolált, öltésekkel fixált szénaboglyái, hasadozó zsákvászonba, keresztfűzéses rongyokba göngyölt babái, infánsnői a gyönyörködtetés rejtekútjai felé kalauzolnak. Zsinegekkel kifeszített, szegecselt fémpántokkal, abroncsokkal merevített idolkái a tetszetőség árnyoldalaihoz terelődést reprezentálják. A lefokozódással, a fenségesség, a magasztosság ellenpólusaival szembesítenek, mindazzal, ami a lélekmelengetés, a központi kiemeltség normáit áthágja, visszájára fordítja, marginalizálja, tehát diszharmonikussá és irracionálissá tesz.⁵ A biogén felhalmozódások, az organikus és az anorganikus dologias társulásai a tömörszerűség kiaknázásával jutnak kulcsszerephez. A gyakran zsugorodott fejjel, hiányzó vagy csökevényes végtagokkal, egyéb nyúlványokkal megáldott törzs küllemi burjánzásából, anatómiai elfajulásaiból ugyanolyan komplex képi univerzum született (*Fej, Figura, Fekete figura, Parton, Lány, akit feleségül akartunk venni, Feltámadás, Bal-kánon, Alámerülés*), mint amilyen sokrétű architektúra keletkezett a lösz takarta, humusz fedte, víz borította ősvégletek (*Szakadékos part, Magas part, A Tisza télen, Fóliaház-táj(i), Fóliaház, Szénakazlak, Téli táj, Folyópart, Túlsó part, Domb, Szántóföld, Bácskai föld*) pillanatörögzése, kozmizáló átszellemítései révén. Az előszeretettel ugyanazzal a címmel illetett, viszont más-más dátumokkal ellátott, eltérő nagyságú és lenyomat mintázódású tematikai visszaköszönések, önkölcsönzések szakadatlanul növelik illesztődéseik hatósugarát. „Feltépik dédelgetett sebeinket, nem szembesítenek bennünket önmagunkkal, visszaütnek! Leleplezik kiégettségünket. Felfedik közönyünk valódi méreteit, mélységét.”⁶ A hol amőbaszerű, hol galandféregnek, múmiabábnak vélhető teremtmények, a fej, a tor és a potroh tisztességes sorrendjére, szokványos arányaira fittyet hányó kreatúrák szerepeltetése zavartalanul megfér a

3 Füzi László, *Figurák (Benes József újabb munkáiról)*, Híd, 2004/9., 1301.

4 Gaál József, *Peremvidéki véglények (Benes József képei elé)*, Élet és Irodalom, 2000. november 10., 3.

5 Vö. Nina Athanassoglou-Kallmyer, *Ugliness = Critical Terms for Art History (Second Edition)*, eds. Robert S. Nelson, Richard Schiff, Chicago and London, The University of Chicago Press, 2003, 281.

6 Domonkos István, *Közöny és életöröm (Levél Benes Józsefhez)*, Forrás 2010/november, 66.

mező statikájának, a nád, a sás, a káka vertikálisának, továbbá az alumíniumos csillogású fóliásátrak hernyószerű, rovargubós dinamikájának koncentráltságával. A benesi önkiszélesítő változatosság közepette a tartalmi és formai relációk „ironikus torzításban”⁷ fokozódtak fel az évtizedek folyamán.

A folyóvíz, a múltó idő figyelmeztetője némelykor alig fedezhető fel a művész képein, noha állandóan ott tükröződik és hömpölyög a homokpadok, az iszap-üledékes, agyagmaradványos, gyomos domborzati díszletek között, a hibátlan horizontális kisimulást, az összesztimelés kompozíciós egységét biztosítva. „A képek diszsonanciája a motívum szándékos elmosásával, tudatos fellazításával, álomszerű felbomlásztásával éri el hőfokát. A Tisza-ciklus színszemcsékben burjánzó foltfelületek sora; örök modifikációja a Tiszának, partjának, egy tájnak.”⁸ Benes József munkái a fauna és flóra veszélyeztetésére, károsítására, külsődleges beavatkozások miatti bántalmazottságára módszeresen reflektálnak. A tőlünk nem elkülönült, hanem velünk identikus teljesség koncepciójára, művészetbölcseleti tanulságaira támaszkodván annak elkerülhetetlen mérlegelésével, hogy a klímaváltozások, a környezetszennyezés, a háborúk árnyékában kizárólag a biológiai és a társadalmi túlélés érdekében van szükségünk a természetre, nem pedig lényegi fontosságának és egzisztenciális jelentőségének⁹ átérzése okán. Az iparilag előállított termékek ritmikus-energetikus használata, a bitumenes, az oxidos, a hőálló bevonatok strapabírása, valamint a gumis hatású lakkozások, a fémreszelékekkel dúsított, kőzetörleménnyel érdesített töltőmasszák pikturális minőségekké alakíthatósága ezért is érdekelte őt annyira. A különböző összetételű papírok gyűrögetése, benedvesítése, a feszített vagy kasírozott vásznak speciális alapozása, a kátránylapok betonon sikálása, kavicságyon taposása, illetve az üveg- és plexitáblák előkezelése, a fagerendák, rönkök impregnálása meg a túzzománcos térkihasználás perfekcionizmusa mind-mind arra utalnak, hogy egész pályáján az a nehezen felfejthető vitalitási többlet, alig megérzékíthető életfakasztó lendület izgatta, amely valakit vagy valamit a semmitől elhatárol.

Az értékhierarchia pénzügyi trükkökkel támogatott fenntartásától és a gyűjtőszenvédély szításának nyereszkeskedő mesterkedéseitől fölöttébb idegenkedett. A kereseti megfontolásból eredő stílusimitáció, valamely modor sikerszomjas eltanulása, aztán sajátként hirdetett és elhíttetett népszerűsítése mindig taszította. Nem a jobban és a rosszabbul, a hozzáértőbbben vagy a kontárabbul dichotómiája szolgáltatta megvetése tárgyát, hanem az az indokolatlan elsőbbség, ami fölébe kerekedik az önállóan létrehozni tudás kívánalmának, útját állja a szabad alkotászményű képességpróbának. A realitásba mindenütt betörő fikcionalitás, a maga képmásával összekeveredő való(di)ság Jean Baudrillard-i felismerésétől nyilván nem függetlenül találta úgy, hogy a műkereskedelem alattvalói, a felhajtók, kurátorok, árverési kikiáltók, dörzsölt galeristák kénye-kedve diktálta kép-dömpinggel a tehetség felismerése, tevőleges kibontakoztatása és gondozása bár-

7 Bacsa Gábor, „Minden csomagolás?” (Benes József tiszteletére), Forrás, 2011/október, 56.

8 Fenyvesi Ottó, *Konfliktus az anyaggal, konfliktus a világgal No. 1*, Új Symposion, 1977/Január, 4.

9 Ehhez Aleš Erjavec, *The Stone and the Touchstone* = A. E., *Postmodern, Postsocialism and Beyond*, Newcastle, Cambridge Scholars Publishing, 2008, 75.

mikor zárójelezhető, divatjamúltná tehető. A lényeg megragadása helyett egyre inkább csak árnyékokkal, kopírozásokkal, maníros szélhámosságokkal találkozni, s addig-addig kell az efféle profitorientált árazású kínálattal beérni, míg nemcsak a képzetben következik be, hanem tényleges elvárásá érlelődik, hogy a dolgokat pusztán a hasonmásolataik kedvéért szimulálják. Ezért törekvéseinek olyan irányt szabott, amelynek esszenciális ismérve, hogy témáit, motívumait, technikáit újabb és újabb kiegészülésekkel termékenyített szeriális gyakorlattá fejlesztette, így a festészet, a grafika, a térplasztika, a fotografikus machinációk, a folyóirat- és könyvillusztrációk területein kiépített iteratív poétikája úgy járult hozzá műveinek hosszú távú fennmaradásához, miként a vitathatatlan mestersegbeli tudás és szakmai felkészültség az egyes műalkotások megszületéséhez.

Az örökifjú, kiapadhatatlan humorú Benes József természetesen élvezettel és játékosággal élt a felkínálkozó lehetőségekkel. Ha elfogadjuk, hogy az innováció kimerülésének korszakában csak a séta és a bolyongás marad a múltak imaginárius múzeumában, s az originalitás ama fiatal művészek vigasztaló illúziója csupán, akik kevésbé ismerik a múltat, hihetőnek remélvén, hogy a spanyolviasz újra feltalálható, Amerika ötödik alkalommal is felfedezhető¹⁰, akkor ért(ékel)hető igazán, miért folyamodott a 2000-es évek elején a számítógépes tervezőgrafikai manipulációkhoz *Figurái* nagyközönség előtti felvonultatásakor. Mivel a rajz, a metszet, a festmény tulajdonképpen elcsenevészesedik, bagatellizálódik, ha reprodukciós eljárásokkal javítják fel, poszterként tökéletesítik és tömegesítik, ezért az ilyesfajta idő- és értékpocsékolást nem kiküszöbölendő, hanem esztétikai szintet váltandó, védjegyszerű alakjait ő maga tette közszemlére két méter jöcskán megközelítő, esetenként meg is haladó magasságú krétás, akrilos, olajos kartonjain és vásznain, ugyanilyen vagy papíralapú digitális nyomatain, levonatain. Miközben e fogadó felületek tisztán festészeti viszonyokból állását demonstrálta, markáns ivari állapotú, márványos megjelenésű, vénás rajzolatú és kifordított zsigerű torzóival tett kísérletet annak alátámasztására, hogy a felemelő vagy a lesújtó élmény a sokszorosító elcsépeléssel nem feltétlenül veszíti el rendkívüli-ségét, az eredmény nem jár színvonalcsúszással.

Egy mechanikus újra-előállítás során a kiinduló minta összevethető marad az utánzatával, sőt bármikor finomítható, pontosítva ismételtető, rongálódás esetén pedig nyomban helyrehozható, ám ha az eredeti nem áll rendelkezésre, ez a viszonykialakítás és rekonstruálhatóság keresztülvihetetlen, mivel a modernitás és a kortársi jelenidejűség közötti pillanatszakadásban a digitális adathalmaz vizualizációja az eredetiség auráját gyökeresen megváltoztatta.¹¹ A szórakoztató magazinokból, divatújságokból Olaszországban kimazsolázott reklámfotók reciklálásával, motívumfrissítő applikálásával ezért Benes József úgy gazdálkodott, hogy a maximalizáló miniaturizálásai fajtáit és nemeit szaporító agonizáló véglényeinek manökenes portfóliójával tisztas távolban tarthassa a létösszegző kérdésfeltevések elsikkadásával járó véleménynyilvánításokat, s szívósan ellen-

10 Vö. Viktor Žmegač, *Originalnost u umjetnosti* = V. Ž., *Europa x 10*, Zagreb, Profil Knjiga, 2014, 90–1.

11 Vö. Boris Groys, *Modernity and Contemporaneity: Mechanical vs. Digital Reproduction* = B. G., *In the Flow*, London – New York, Verso, 2016, 144.

állhasson a művészettörténeti ismeretekben szűkölködő, az elmélyültebb odafigyelést mellőző befogadási aktusoknak.

Utolsó, *Vakrepülés* című nagy projektjének látványbeállításai ráközelítéses-eltávolodásos mozgáskombinálódások, kicsinyítéses és nagyításos képzelet-felszabadítások. A „képek teljes egészében kötődnek a korábbiakhoz, mégis szinte mindenben különböznek tőlük”¹², középpontban egy törekeny, hol játékszernek, hol hús-vér perszónának, hol angyalszerű tüneménynek mutatkozó alakkal, aki oldalnézetből mustrálhatóan suhan, homorít, bucskázik a levegőben, lebeg az égben. Magányosan levítál, netalán egy azonosíthatatlan utazóeszköz vontató huzalaiba kapaszkodva vitorlázik. A megmarkolt kábeleknél azonban sehol sincs vége, s néha éppen abban a minutumban találjuk, amikor kilibbenne a képből, eltűnne a rászzegeződő tekintetek elől. Fiatalos öltözete egyszerre variálja a meseszerű lányregények pöttyös/csíkos/kockás vidám nyári szettjét meg az ötvenes-hatvanas évek európai sztárjainak, hollywoodi filmdíváinak miniszoknyás kollekcióját. Motorkerékpáros vagy repülő borsapka alá bújtatott hajkorona, a fényvédelemre és a külvilág teljes kizárására egyaránt alkalmas szemüveg, takarókendő az arcon. A végtagok annak rendje és módja szerint befejezve, kevés kivételtől eltekintve hibátlan épségűek és egészségesek, a poén kedvéért pedig imitt-amott virágok, szárnyasok, négy lábúak tünedeznek fel. Az 1974-es, *Vaktükör* című linómetszeteinek áttételes ihletését felvető 30×30-as festményeken és a melléjük passzoló, jóval nagyobb grafikai kimunkálásokon követhető légtorna, a gravitáció törvényeit meghazudtoló éterikus akrobatika mégsem közönségvidító mutatvány. Szögesdrótok, bombarobbanások, tűzcsóvák, általános zűrzavarok katasztrófatünetei között megy végbe, a vaktában szárnyra kelés, a vakon repülés, a vakvilágba tartás önmentő esedékességét mindennapjaink abszurditásának, dermesztő nyomorúságának látletei feltérképezésével indokoltá téve.

Benes József az újvidéki Iparművészeti Iskolából érkezett Jugoszlávia fővárosába. Ács Józsefnek, e vajdasági képzőhely 1953 és 1956 közötti igazgatójának szárnyai alatt nevelkedett, aki a belgrádi Képzőművészeti Akadémiát két tárásával megalapító Milo Milunovićnál sajátította el mindazt, amit többek között a fauvizmus, a szürrealizmus, az informel és az asszemblázsok terén kiforrva adhatott át bajmoki születésű diákjának. Montenegróból, jelesül Milo Milunović szűkebb pátriájából származó barátai és évfolyamtársai kimagasló példaképük, Vojo Stanić vibráló szellemiségét, mediterrán drámaiságát költöztették oda magukkal. Miodrag Đurić (a későbbi Dado) és Uroš Tošković marcona kiállása, kemény életvitele és poklos lüktetésű világszemlélete mellett a szintén nemzedéktárs Vladimir Veličković elkerülhetetlen végzetre kihegyezett expreszszionizmusa hatott rá ösztönzőleg. Akadémiai mestere, Nedeljko Gvozdenović iránymutatásain kívül rengeteget sikerült merítenie más elismert, nemzetközileg ugyancsak mérvadó tanárainak motivációiból. Az, hogy az artisztikus autonómiát, a gyakorlott művész igazi rutinját a siker bármilyen mű garanciája nélkül csak

12 Füzi László, *Benes hintázó anyala*, Forrás, 2017/január, 31.

az üres és/vagy befejezetlen felület kihívása, elragadtatása éltetheti¹³, Marko Čelebonović nyomán kristályosodott ki számára. Boško Karanović az akvatinta, a fametszet, a linómetszet, a rézkarc, a litográfia, a szerigráfia, a színek keveredését kiiktató rétegfelhordás és átlátszatlaná tétel friss tendenciáiba, gyakorlati ismereteibe vezette be. A rajzait a banjicai és a mauthauseni koncentrációs táborban az ágya alatt, a ruhájában, később a földbe ásva rejtegető Miloš Bajić enyészeti morfológiája, pusztulási fázisokat örökítő indíttatása úgy nyílt meg előtte, hogy repertoárja kibővíülhetett a vértanúság, az áldozatlét történelmi emlékezetét obeliszkekkel, mozaikokkal, freskókkal is bármikor archiválni képes köztéri kompozíciós hozzáértéssel.

Sötétített tagolású felületkomplexumainak, árnyalatokban gazdag okkeres, téglavörös, rozsdabarna szikrázású palettájának impulzivitása hatására, továbbá a tájmasszívumai, nyugtalanító hústömegei vászonra és farostlemezsre vitelekora hadra fogható anyagok spektrumának tágítása révén a jugoszláv újfigurális, új objektivizmus kiemelkedő képviselőjévé lépett elő. Oroszlánrészt vállalt a vajdasági fiatalok esztétikai neveléséből, és művészeti kultúrájuk elmélyítésében jeleskedve „*olyan szerepet játszott a Symposium indulásánál a vizualitás terén, mint az irodalomban Koncz István*”.¹⁴ Zentai képtárvezetőként, az ottani és a topolyai, az óbecsei, az écskai, a makói művésztelepek vezéregyéniségeként, rendezvények szervezőjeként újabb és újabb lendülettel vonta bővkörébe, karolta fel a társágába szegődötteket, nevezetesen Tolnai Ottót mint gimnáziumi tanítványát, illetve a vele egyívású, vagy nála fiatalabbak közösségét, mert tulajdonképpen „*Maurits, Baráth, Sziveri, Fenyvesi, Szűgyi is ugyanazt az összekötőzöttség-élményt bogozza, amit elsőként Benes formázott meg a számukra*”.¹⁵ Keze nyomát őrzik és dicsérik a Forum, a Szépirodalmi, a Kalligram kiadók, az M-szivárvány Alapítvány – Framo Publishing felkérésére készített elsőrangú könyvborítói, de az újvidéki *Új Symposium* és a kecskeméti *Forrás* folyóirat arculati elemeinek kidolgozásáért meg a Sziveri János-díjra kiválasztottak nagyvonalú megajándékozásáért érzett felelőssége ugyanígy párját ritkító.

„Very good!” – nyugtázta elégedetten Henry Moore, mikor az akadémiai festőnövendék Benes József órabelsői felcsigázták belgrádi protokoll-látogatásakor. „Miért nem csinál szebb képeket?” – hápogott egyre megviseltebben az a vámtisztviselő, aki az Angliából visszatérőben lévő művész csomagjainak turkálásakor megtalált mappákat a vonaton végiglapozta. E produktivitását és inspirativitását fokozó, ellentétes irányultságú viszonyulás kísérte zentai, szegedi, kecskeméti, budapesti állomásozásai köré összpontosuló teljes pályáján, amelynek formálási folyamatait az ellenőrzött véletlenek koordinálása fémjelezte, az élő-tevékeny fantáziamozgások tematikus és motivikus koherenciája működtette. Baráti beszélgetéseken, nagyobb nyilvánosságot kapó fellépéseikor kifejtette, az

13 Ehhez Ješa Denegri, *Nacrt za „Portret umetnika u starosti”* = J. D., *Modernizam/Avangarda (Ogledi o međuratnom modernizmu i istorijskim avangardama u jugoslovenskom umetničkom prostoru)*, Beograd, Službeni glasnik, 2012, 174.

14 Tolnai Ottó, *Rothadt mároány (Jugoplasztika)*, Budapest, Kijarat Kiadó, 1997, 68.

15 Bartuc Gabriella, *Ember utáni csend (Benes József /1930–2017/)*, Vár Ucca Műhely, 2017/4., 108.

általában ambicionált tevékenységeket olyan anyagszármaztatási és egybeötvözési cselekedetekként határozná meg, amelyek körülményeskedés nélkül és az őszintétlenségtől mentesítve definiálhatók a „festményeket alkotok, képeket hozok létre” tömörségével. Azt vallotta, ha valaki ötven év alatt összefest legalább öt jó alkotást, már megérte szorgoskodnia, ilyesmivel foglalatostkodnia. Esetében a fél évszázadnál szerencsére több idő adatott az előirányzottak abszolválására. Tusrájait, pasztelljeit, akvarelljeit, olaj- és akrilfestményeit, grafikáit, szitanyomatokat, elektrográfiáit, egyéb illusztrációit, valamint a köztereket, oktatási intézményeket, hivatali épületeket, szállodabelsőket ékesítő szobrait, sgrafittóit, térplasztikáit, mozaikjait, tűzzománcát számításba véve joggal konstatálható, a kívánt mennyiség bőségesen összejött. Sőt, ha valaki történetesen öt művével találkozik mindössze, azt fogja hinni, pont a legjobbakba botlott bele. Amennyiben növelni is képes a nézettségi számot, nem nehéz megjósolni, hogy listájának találati aránya minden frissen becserkészett példánnyal csak emelkedni fog.

Benes József defibrillált, lélegeztetőgépre kapcsolt, a „hordágyon érkezik a jövő” Domonkos István-i megrázkódtatásával azonos tőről fakadó valósága közös valóságunk, „*konok folyamatossága a mi folyamatosságunk*”.¹⁶ Távozása, hiánya pótolhatatlan veszteség, a tekintélyes művészi oeuvre (e soha nem kiállított darabokkal még telis-teli kincsesbánya) maradandósága azonban felelősségre intő nyereség, múlhatatlan érdemeinek méltatását ránk és utódainkra rovó kötelezettség.

¹⁶ Tolnai Ottó, *Jegyzet Benes Józsefről* = T. O., *A meztelen bohóc (Képzőművészeti esszék)*, Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1992, 148.